

Viðhorf nemenda til enskunnáms í framhaldsskóla og gildis þess

Inngangur

Fyrir ungt fólk á Íslandi er enskan ómissandi. Margir horfa á sjónvarpsþætti á ensku, hlusta á tónlist og sækja efni á netið. Lítið hefur verið skrifað um viðhorf nemenda til skyldunnáms í ensku í mála-umhverfi eins og Íslandi þar sem mikið afþreyingarefni er á ensku og tungumálið mikið notað í samfélaginu (Birna Arnbjörnsdóttir 2007; 2011; Birna Arnbjörnsdóttir og Hafdís Ingvarsdóttir 2018).

Eldri kenningar um námshvata (Gardner og Lambert 1965) byggjast á að hvatinn til að læra annað tungumál tengist annaðhvort því að nemandinn þurfi að nota það af praktískum ástæðum eða þá að hann stefni að því að verða hluti af viðkomandi málsamfélagi. Nýlegar kenningar (Dörnyei 2009a; 2009b; Dörnyei og Ushioda 2009) ganga út frá því að tungumálanemandi sjái sig sem hæfan málnotanda í framtíðinni (e. *Future L2 Self*). Dörnyei (2005) setur fram kenningu um framtíðarsýn tungumálanemenda (e. *L2 Self*). Rannsóknargögn á Íslandi benda til þess að staðan á Íslandi sé önnur en í löndum sem Dörnyei hefur rannsakað þar sem enskan er lítið notuð utan skólafunnar.

Í september 2009 tók ég viðtal við unga konu í háskólanámi með það í huga að kanna viðhorf hennar til enskunnáms í framhaldsskóla. Ég var framhaldsskólakennari með 20 ára reynslu af enskukennslu og var farin að efast um tilgang enskukennslu í framhaldsskóla. Nemendurnir sýndu yfirhöfuð góða kunnáttu í tungumálinu og voru

örugglega betur að sér en ég í frösum úr bíómyndum og sjónvarpsþáttum og í talmáli líðandi stundar. Efasemdir mínir um ensku sem framhaldsskólafag tengdust aðallega gildi og hlutverki enskukennslu frá sjónarhóli nemenda.

Í þessari grein mun ég rekja tilgang doktorsrannsóknar minnar, lýsa helstu aðferðum við gagnasöfnun og helstu niðurstöðum. Fjallað verður um þá auknu vitneskju um stöðu ensku á Íslandi sem rannsóknin leiddi í ljós og vöngum velt yfir mikilvægi verkefnisins fyrir enskukennara á framhaldsskólastigi og ekki síður fyrir nemendur.

1. Rannsóknin

Megintilgangur rannsóknarinnar var að kanna gildi enskunáms í framhaldsskóla með því að skoða viðhorf nemenda til enskunáms og einnig notkun þeirra á enskri tungu og hvernig þeir telja sig muni nota málið að skólagöngu lokinni. Í fyrsta lagi vildi ég athuga framtíðarsýn framhaldsskólanema á notkun sína á ensku og möguleg tengsl milli námshvata og gildis enskunáms. Einnig var ætlunin að spyrja unga Íslendinga í háskólanámi og í vinnu hvort framtíðarsýn þeirra á enskunotkun þegar þeir voru í framhaldsskóla samræmdest raunnotkun þeirra á ensku nú þegar þeir voru komnir í háskóla eða út á vinnumarkaðinn. Að lokum vildi ég skoða tengsl námshvata og gildis enskunáms hjá þessum viðmælandahópi þegar litið var um öxl.

1.1. Aðferðafræði

Rannsóknin er byggð á viðtölum en fræðilegur grunnur aðferðafræðinnar eru hugsmíðahyggja og túlkunarfyrirbærafræði (Creswell 2007; Smith et al. 2009). Lögð var áhersla á að ná fram raunverulegum upplifunum (e. *lived experiences*) viðmælenda með djúpvíðtölum.

Undirbúningsrannsókn var gerð til að skerpa á viðtalstækni rannsakanda og leggja lokahönd á viðtalsformið og voru sjö viðtöl tekin við einstaklinga á aldrinum 19–24 ára sem voru ýmist í framhaldsskóla, háskóla eða í vinnu. Fyrir aðalrannsóknina var rætt við 16 framhaldsskólanemendur, 13 nemendur í háskóla og 11 aðila á atvinnumarkaði. Þeir höfðu lokið allt frá einu til upp í sex

misserum í enskunámi í framhaldsskóla og voru á aldrinum 18–23 ára og víða af landinu. Stuðst var við spurningalista en vikið var frá spurningum ef þörf krafði og viðmælendur fengu tækifæri til að tjá sig á eigin forsendum. Spurt var um skoðun þeirra á enskunámi, t.d. hvaða námsefni og verkefni væru skemmtileg eða gagnleg, hvort eitthvað vantaði í enskunáminu, hvaðan þeir hefðu fengið mestan hluta enskukunnáttu sinnar, hvernig þeir notuðu ensku utan skólastofunnar og hvernig þeir ættu von á að nota ensku að loknum framhaldsskóla. Eldri viðmælendur, þeir sem voru í háskólanámi eða vinnu, voru einnig spurðir hvort þeir notuðu ensku núna á sama hátt og þeir höfðu búist við á framhaldsskólaárunum og hvert þeir töldu gildi námsins eftir framhaldsskólanám. Viðtölin fóru fram á íslensku og voru afrituð orðrétt. Meðallengd viðtalanna var 38 mínútur. Gagnasöfnun stóð yfir þangað til mettun (e. *saturation*) var náð (Creswell 2007) og gögnin voru greind með þematengdri kóðun. Öllum nöfnum var breytt og dulnefni notuð til þess að tryggja það að svörin yrðu ekki rekjanleg.

2. Niðurstöður

Eigindlegu gögnin benda til þess að viðurkennd líkön um hvata í annarsmálsnámi eigi ekki við aðstæður á Íslandi og sýna mikilvægi Íslands sem rannsóknarefnis þar sem enska er notuð daglega til afþreyingar en einnig í háskólanámi og við vinnu. Fyrri rannsóknir á Íslandi hafa sýnt fram á að enskan sem er kennd í skólum dugi nemendum hugsanlega ekki þegar skólagöngu lýkur (Birna Arnbjörnsdóttir 2007; Jeeves 2013; 2014; 2015; 2018; Auður Torfadóttir 2003; 2007). Ein möguleg afleiðing þess hvað enskan er áberandi í íslenska málumhverfinu sé að Íslendingum hætti til að ofmeta færni sína í málinu, sér í lagi þegar kemur að aðstæðum sem krefjast skýrleika og alvarleika í orðavali og tjáningu. Börn og ungmenni læri að skilja sjónvarpsefni á ensku frá unga aldri en hafi einnig þörf fyrir að geta notað málið og að öðlast færni í formlegu ensku máli, s.s. ritmáli.

Gögnin sýna að gildi enskunnar er einstaklingsbundið og breytilegt með tímanum, það er að segja í rauntíma, þegar spáð er um

framtíðina og svo þegar litið er um öxl. Sumir eldri þátttakendanna hafa skýra sýn á hvernig enskan gagnast þeim bæði í háskólanámi og vinnu og hvernig framhaldsskólanámið hefur nýst þeim. Þeir gera sér grein fyrir því að aukin færni fæst ekki úr nærumhverfinu heldur með námi.

En það er samróma álit viðmælenda að enskan lærist fyrst og fremst utan skólans af sjónvarpinu, bíómyndum, tölvuleikjum og tónlist, eins og Jóhanna, 19 ára framhaldsskólanemi, útskýrir: „[Kunnáttan mín er komin] frá sjónvarpinu, rosalega mikið, maður horfir á og núna maður dánlóðar öllu, þannig að það er ekki með íslenskum texta.“ Bjarki, háskólanemi, segir að hann hafi lært ensku í gegnum „náttúrulega sjónvarp og tölvur og allt það, það týpíska“.

Samhliða þessu sýnir rannsóknin að ungt fólk áttar sig á hættunum sem steðja að íslenskunni vegna umfangs enskunnar í samfélaginu. Til dæmis segir Telma, 17 ára: „Ég held að enskan eigi eftir að taka svona að mestu yfir Ísland, miðað við hvernig krakkar eru fljótir að læra enskuna í gegnum bíómyndir og tónlist.“ Athugasemdir af þessu tagi benda til þess að gjá gæti verið að myndast milli enskunnar sem nemendur læra og nota í daglegu lífi sínu og ensku sem skyldugreinar í framhaldsskóla. Staðan er svipuð í öðrum löndum í Norður-Evrópu (Henry og Apelgren 2008; Sundqvist og Olin-Scheller 2013).

Ég mun fyrst gera grein fyrir niðurstöðum úr viðtölum við nemendur í framhaldsskóla og sný mér svo að eldri hópunum, viðmælendum í háskólanámi og atvinnulífi.

2.1. Framhaldsskólanemar

Fyrir framhaldsskólanemendur á aldrinum 18–20 ára er færni í ensku ómissandi þáttur í daglegu lífi á Íslandi í dag. Soffía, 17 ára: „Dags daglega það er allt orðið svo mikið enskutengt. Hvernig áttu annars að geta gert hitt og þetta ef þú kannt ekki ensku?“ Þeir virðast einnig upplifa kunnáttu í ensku sem skyldu. Þeim beri skylda til að geta talað við útlendinga á Íslandi og erlendis: „Mér finnst eiginlega það vera krafa á mig að kunna [ensku] af því að tungumálið mitt er svo sjaldgæft.“ Ósýnileg pressa frá samfélaginu er að ungt fólk noti ensku

án fyrirhafnar: „Miðað við standardana sem eru settir hér, um það að maður í rauninni á eiginlega að tala frekar reiprennandi ensku þegar maður er bara 15 ára.“

Áhugavert er á hversu margbreytilegum sviðum framhaldsskólánemendur á Íslandi nota ensku utan skólastofunnar. Langflestir horfa á bíómyndir og sjónvarpsefni á ensku (með íslenskum eða enskum texta eða án texta). Leitir á netinu fara fram á ensku, hvort sem það er í tengslum við nám eða áhugamál. Utanlandsferðir eru margar (rannsóknin var gerð fyrir tíma Covid-faraldursins) og í sumum tilfellum er unglingurinn talsmaður fjölskyldunnar þar sem hann er talinn sleipari í ensku en foreldrarnir. Tölvuleikir eru vinsælir og þeir sem spila, spjalla á ensku við leikmenn í öðrum löndum. Sum ungmenni eiga vini sem eru ekki íslenskumælandi, önnur eiga fjölskyldumeðlimi sem búa erlendis og tala ekki íslensku.

Allflestir viðmælendur nefna afþreyingarefni sem grunn enskukunnáttu sinnar: „Ég horfði á rosalega mikið af bíómyndum þegar ég var líttill – það var bara komið svona sjálfkrafa“; „Það er örugglega bara sjónvarpið, mest“; „Maður les textann fyrst og svo festist þetta í hausnum á manni, svo talar maður þetta bara.“

Gildi afþreyingarefnis á ensku er reyndar svo mikið að það getur dregið úr færni í ensku að nýta það ekki. Daníel útskýrir:

Ég hef aldrei verið mikið að horfa á bíómyndir, eða í tölvuleikjum, ég hef frekar viljað vera úti í íþróttum. Maður lærir ekki rosalega mikið í ensku af því að vera úti á fótboltavellinum.

Þessi athugasemd bendir til þess að nemendur sem hafa önnur áhugamál, t.d. íþróttaiðkun, dragist aftur úr og að enskukennslan dugi ekki til að vinna upp þetta forskot. Lausn sem Daníel sér fyrir sér væri að „horfa meira á þætti og tala meira ensku við fólk“ til að styrkja kunnáttu sína.

Margir nemendur í ensku í framhaldsskóla telja færni sína mjög góða: „Þó að ég segi sjálfur frá, þá mundi ég segja að ég talaði að nokkru leyti lýtalausa ensku“; „[Hún er] mjög góð, ég er alla vega mjög ánægður með hana. Mér finnst ég þurfi ekki neitt mikið til að bæta mig í, mér finnst þetta ásættanlegt.“

Auk þess sem enskan lærist auðveldlega af sjónvarpinu, eru litlar

kröfur gerðar í skólanum, enda fá nemendur góðar einkunnir: „Ég er búin að standa mig vel, fá fínustu einkunnir, eiginlega tíur sko“ segir Soffía, 17 ára.

Þó að færni í ensku sé talin ‚skylda‘ þá nefndi enginn viðmælandi þrýsting frá foreldrum til að ná góðum einkunnum í ensku í skóla, heldur virðist þrýstingur vera meðal sjálfs unga fólksins til að sýna ekki skort á færni í málinu, hvort sem er í ritun eða tali: „Maður skrifar vitlaust, þá er maðurinn asni eða hálfviti. Ég vil ekki vera þessi hálfviti sem skrifar endalaust vitlaust“; „Þegar maður er Íslendingur þá hefur maður ákveðið stolt og maður vill geta verið á sama báti og hinir.“

Þrátt fyrir að nemendur telji ensku mikilvæga hafa þeir lítinn áhuga á að bæta færni sína í málinu. Þeir búast við að nota ensku á svipaðan hátt í framtíðinni og þeir gera núna. Þó sjá sumir breytingar, til dæmis geti enskan brúað bilið ef maður flytur til útlanda: „Enskan ætti að hjálpa manni fyrstu mánuði á meðan maður er að venjast tungumálinu og menningu.“

Flestir sjá sér nú þegar fært að horfa á sjónvarpsefni á ensku og tjá sig í utanlandsferðum og gera ekki ráð fyrir að nota ensku í meira krefjandi aðstæðum í framtíðinni. Einn viðmælandi í þessum aldursþópi stefnir á margra ára háskólanám og telur sig munu nota ensku seinna: „Alls konar ráðstefnur, og eitthvað stórt skilurðu, það mundi fara fram á ensku, þegar margir koma saman úr heiminum.“

Yfirhöfuð skortir nemendur yfirsýn yfir þá færni í ensku sem mun gera þeim kleift að læra og starfa að skólagöngunni lokinni. Kröfurnar um mikla kunnáttu og færni í formlegri ensku sem háskólinn og vinnustaðurinn gera virðast fara fram hjá mörgum. Námsefnið á háskólastigi verður á ensku en mögulegir erfiðleikar við lestur virðast bundnir við orðaforða: „Kannski svona *scientific terms*. Það er kannski það eina sem maður mundi lenda í vandræðum með.“

Fótboltaíðkandinn Daníel sker sig úr í hópnum. Hann er meðvitaður um frammistöðu sína í ensku í framhaldsskóla og framtíðarkröfur í málinu og einnig að hann muni hafa vantað aðstoð í skólanum. Hann segir:

Mér finnst enskan vera svo chillað fag. Ég held að fæstir nemendur átti sig á því hvað þeir séu að fara að nota enskuna mikið í framtíðinni. Mér finnst

ekkert unnið markvisst að því, ég á bara einn enskuáfanga eftir [og] mér finnst ég hafi ekki verið undirbúinn sérstaklega að því að vera að fást við stórar bækur og að hlusta á ensku.

Hann virðist telja vandamálið vera sitt, þar sem hann bætir við: „Ég er nettstressaður hvernig ég á að höndla það [að lesa námsbækur á ensku] þar sem ég er ekki með það góðan orðaförða, en ég hlýt að klóra mig út úr því.“

Að sögn viðmælenda hefur enskunám í framhaldsskóla sína kosti og galla. Sumum framhaldsskólanemendum finnst námsefnið í ensku ekki áhugavert, til dæmis lesefni: „Eitthvað sem þú vilt ekkert lesa um, einhver kameldýr úti í Ástralíu eða eitthvað svona kjaftæði.“ Egill kvartar yfir að hafa þurft að lesa „æ bara einhverjar ástarþvætur, ekkert sem mig langar neitt að lesa. Maður fer í próf, maður verður að drösla sig í gegnum þetta.“ Annað sem er nefnt er málfræði, kennarar, skortur á tal- og hlustunaræfingum, skáldsögur: „Bækurnar eru ekki sérstaklega skemmtilegar, sumar allt í lagi en sumar ekki sérstaklega skemmtilegar – maður nennir varla að lesa þær“, og ritunarverkefni: „Það er svo leiðinlegt að skrifa bara um eitthvað kjaftæði.“

Námið er jafnvel talið of létt: „Þegar við erum að skrifa eitthvað, kennarinn fer yfir, og þá er eiginlega allt villulaust hjá mér.“ Einn viðmælandi telur færni sína í ensku „ekkert sérstaklega góð[a]“ en er þó vanur að fá „alveg fínar einkunnir“.

Hins vegar gagnast kennslan Soffíu vel í söngnámi hennar utan skóla vegna æfingar í framburði: „Það hjálpar mér mjög mikið með söngnámið því að hann [framburðurinn] þarf alltaf að vera réttur til að geta sungið rétt.“ En það eru sérstaklega verkefni sem krefjast hugmyndaflugs, persónulegs vals og sköpunar sem heilla nemendur. Bogi útskýrir:

Við áttum að búa til bækling á ensku, máttum velja okkar áhugasvið, hvort það væri til dæmis ljósmyndari, eða sálfræðingur, eða bifvélavirki, og búa til bækling. Það var mjög gaman, tilbreyting frá fyrri áföngum.

Númi segir enskukunnáttu sína vera „ekki yfir meðallagi“. Hann hefur lítið bætt kunnáttu sína í framhaldsskóla: „Aðallega verið að

stimpla í mann orðaförða“ og virkar áhugalaus. „Ég sat í enskutíma núna áðan og ég tók ekki upp pennaveski, opnaði ekki töskuna mína.“ Það virðist þó lítið mál að virkja áhuga Núma, þar sem sú hugmynd að fá að velja verkefni fær hann til að lifna við:

Það fyrsta sem kemur upp í hugann í mér er bara að semja lag. Annars er það svo margt sem maður gæti gert. Maður gæti tekið upp stuttmynd, maður gæti búið til sketsa, maður gæti búið til útvarpsleikrit.

Að taka ábyrgð á sínu námi virðist vera erfitt fyrir nemendur. Orðræða Adda bendir til lítills sjálfræðis í enskustofunni og að hann velji frekar að vera passífur – ábyrgðin sé kennarans: „Það þarf að ræða dálítið saman á ensku, sem þjálfar mann betur, en það hefur ekki verið alveg jafnmikið í síðustu áföngum.“ Fá dæmi eru í gögnunum um að nemandi tali við kennarann og geri tillögur um annað verkefni eða aðra skáldsögu, eða noti ensku í stofunni af sjálfsdáðum. Þó er einn viðmælandi sem hefur svarað matskönnun sem kennarinn lagði fram um áfangann. Spurt var um „hvort við vildum breyta einhverju – ég skrifaði að mætti alveg sleppa [frægri 19. aldar skáldsögu]“.

Niðurstöður rannsóknarinnar benda til þess að nemendur í framhaldsskóla telji enskutíma skemmtilega og námskröfur litlar. Það gleður nemendur að fá að velja námsefni eða verkefni. Þeir búast við að fá góðar einkunnir með lítilli fyrirhöfn, sýna lítið sjálfræði í námi og einnig lítinn áhuga á að leggja sig fram enda sjá fáir tilgang með því. Fyrir sumum framhaldsskólanemendum getur þó gildi námsins falist einfaldlega í því að kunna meira: „Gömlu orðin og flóknu, maður lærir þau meira eða minna hér, og mér finnst gott að kunna þau.“

2.2. Háskólanemar

Viðmælendur í háskólanámi lesa og hlusta á afþreyingarefni á ensku á sama hátt og þegar þeir voru sjálfir í framhaldsskóla. Við hefur bæst að núna lesa margir námsefni á ensku enda eru þeir viðbúinir því. Bjarki segir:

Ég bjóst akkúrat við því að í námi mínu mundi ég þurfa að lesa ensku og ég hef lesið ensku mér til skemmtunar mjög lengi, frá því í menntaskóla og grunnskóla, þannig að ég held að [notkun mín á ensku] sé mjög svipuð og ég bjóst við.

Nauðsyn þess að nemendur tileinki sér notkun tveggja tungumála í náminu er ekki án erfiðis. Agla, til dæmis, viðurkennir fúslega að það hafi verið áskorun að læra í gegnum fyrirlestra á ensku, enda stundar hún nám í náttúruvísindum á ensku í Evrópu. Athugasemdir Öglu bera vott um töluverða metaþekkingu á eigin námi og hugsun (e. *metacognition*):

Til að byrja með í fyrirlestrum var maður svo mikið að einbeita sér að skilja orðin að maður var ekki alveg að ná að hlusta, maður var að hugsa alltaf hvað kennarinn var að segja. Ef þú ert að hlusta á innihaldið þá ertu ekki að einblína svo mikið á orðin. Þannig að maður labbaði kannski út úr fyrirlestri ekki alveg með allt á hreinu hvað var verið að segja.

Marta sleppir því að lesa námsbækur á ensku og lætur fyrirlestra og glærur á íslensku duga. Einnig er áhugavert að hún geri ráð fyrir að kennarinn taki ábyrgð á hvað nemendur lesi mikið af námsefninu: „Sumir lesa bækurnar alveg spjaldanna á milli en ég veit ekki hvort þeir séu eitthvað betur settir en ég – mér finnst ekki mikil áhersla hjá kennurum að lesa [bókina] alveg, kannski einn og einn kafla.“

Þrátt fyrir að enginn viðmælandi í háskólanámi eigi erfitt með að skilja bío myndir á ensku, líta sumir viðmælendur um öxl með eftirsjá og velta fyrir sér hvort lærdómurinn hefði getað gengið betur í framhaldsskóla. Orri virðist harma það að hafa ekki náð betri tökum á ensku talmáli:

Það var alltaf einhvern veginn í mér að ég ætti einhvern tíma að geta talað góða ensku og skilið hana vel ... mér hafi líka fundist óþægilegt hvað ég hef ekki verið nógu góður í því að tala ensku, um leið og ég fer að tala þá fer það að vera mjög kjánalegt.

Gagnsemi afþreyingarefnis í tileinkun ensunnar er ríkjandi, á sama hátt og var í framhaldsskólahópnum. Þetta er ákveðinn áfellingisdómur á enskukennslu í framhaldsskólum á Íslandi.

Það var alltaf talað um það að þeir sem voru mikið á netinu og horfðu mikið á bíómyndir voru alltaf rosalega góðir í ensku, en ég sjálfur horfði lítið á sjónvarp og var lítið á netinu og var slakur í ensku, alla vega fannst mér eins og fólk hefði lært mest af því að horfa á netið.

2.3. Ungt fólk í vinnu

Ungir Íslendingar sem fara strax út á vinnumarkað eftir framhaldsskóla horfa á bíómyndir með ensku tali, spila tölvuleiki og ferðast til útlanda alveg eins og þeir sem nú stunda háskólanám. Munurinn er sá að þeir þurfa einnig að nota enskuna daglega í vinnunni og ef vinnufélagarnir eru ekki íslenskumælandi verður enskan eina samskiptamálið. Þannig er það hjá Lilju, sem vinnur í vöruhúsi: „Það var í fyrra, þá talaði ég varla neina íslensku hér allan daginn. Þegar ég var að labba heim var ég byrjuð að hugsa á ensku líka því að ég talaði bara ensku alltaf“. Baldur er iðnaðarmaður á verkstæði. Auk þess að tala við erlenda samstarfsmenn þarf hann „að kynna sér hvernig á að meðhöndla efni“ í sinni vinnu, „maður þarf að lesa allt á ensku, á dósunum eða í leiðbeiningum frá framleiðandanum“.

Fagorðaforði sem er kenndur til dæmis í iðnnámi veitir góðan undirbúning, en Egill á erfitt með að mæta þeim kröfum um orðaförða sem starf hans í húsgagnaverslun krefst: „Enskan sem ég nota hér í vinnunni og enskan almennt er allt öðruvísi, fólk er að spyrja um dýnur og ég hef kannski ekki orðin til þess að útskýra dýnu.“ Hann áttar sig núna á mikilvægi þess að fá þjálfun í munnlegri tjáningu í framhaldsskóla:

Við getum lært að skrifa og lært stafsetningu alveg endalaust, en það hjálpar okkur ekkert þegar það kemur að því að tala, út af því að maður þarf svolítinn kjark til þess að tala annað tungumál. Að tala ekki tungumálið, að læra bara að skrifa, það gefur þér ekki kjark til þess að tala tungumálið.

Viðmælendur nefna fleiri annmarka á enskunámi á framhaldsskólastigi. Svava vinnur við umönnun. Hún telur að markvissari undirbúningur fyrir atvinnulífið eftir framhaldsskóla hefði komið að gagni en því miður „var ekkert sem maður hefði getað notað í framtíðinni,

eins og það væri ekki [verið] að spá í því.“ Þó að hana langi til að mennta sig meira fallast henni hendur yfir að þurfa að lesa fræðigreinar á ensku: „Mér fyndist það eftir öll þessi ár í enskukennslu, mér fyndist það alveg lágmark að maður getur notað heimildir á ensku, en ég bara treysti mér ekki til þess með mína ensku.“

Þó svo að sumir telji sig slaka í ensku og álíti að framhaldsskólinn hafi brugðist sér, eru aðrir sem telja ensku létt og þægilegt fag í framhaldsskóla. Magnús ýjar að því að námið hefði mátt vera þyngra: „Það telja margir vinir mínir [að] þetta sé allt of létt nám.“ Tvær ungur konur hafa svipaða sögu að segja: „Ég get alveg sagt það, af þessum fyrstu [áföngum] þá vann maður ekkert, lærði eiginlega ekkert fyrir þessi próf og maður náði vel samt“; „Ég lagði ekkert mikið á mig og ég fékk alveg frekar háar einkunnir án þess að þurfa að vera eitthvað stöðugt að læra.“ Svo leiðinlegt var það að fá alltaf góðar einkunnir í ensku að þegar hún lítur til baka segir Dagný, 21 árs afgreiðslukona: „Ég hefði viljað kannski fá einu sinni skell, til þess að þurfa að hafa meira fyrir þessu“.

Einlæg svör viðmælenda benda til þess að ímynd enskunnar sem auðvelds tungumáls eigi ekki við rök að styðjast þar sem sumir ungir Íslendingar ráði ekki við að nota hana á þann hátt sem þeir myndu vilja þegar á hólminn er komið.

3. Ávinningur af enskunámi í framhaldsskóla

Ein spurning í viðtölunum við eldri viðtalshópana, ungt fólk í háskólanámi eða vinnu, beindist að því hvort enskunám í framhaldsskóla kæmi að gagni umfram grunnskólanám. Dæmi eru um að viðmælendur (bæði þeir sem eru í háskóla og í fullri vinnu) telji sig ekkert hafa fengið út úr framhaldsskólaáföngum í ensku: „[Enskunám í framhaldsskóla] hefði ekki breytt neinu í mína enskukunnáttu, enda lærði ég ekki neitt“. Aftur á móti eru margir háskólanemar sem átta sig á gagnsemi námsins í framhaldsskóla. Svör þeirra eru athyglisverð. Viðmælendur virðast átta sig á að dýpri skilningur á málinu og færni til að nota ensku á fjölbreytilegan hátt sé langtímaverkefni. Jakob gerir sér einnig grein fyrir breyttum viðmiðum í sambandi við færni sína:

Það hefur verið málfræðiþekkingin [sem var gagnleg]. Maður heyrir svo mikið, maður horfir á bíómyndir og maður hlustar á tónlist og einhvern veginn síast ekki alltaf í gegn hvernig málfræðin virkar í ensku. Mér fannst mjög mikilvægt að það kæmi hægt og rólega.

Edda er 21 árs framhaldsskólanemi, en hún hefur nú þegar lokið iðnnámi:

Maður átti svo rosalega erfitt með að setjast niður með heila bók og fara að lesa ensku, en núna með tímanum þá fer þetta að vera skemmtilegra ... það er gaman að geta farið hratt yfir og skilja svo mikið, þannig að þá er eins og maður fattar ekki að maður er búinn að vera að lesa enskubók.

Viðmælendur í háskóla hafa einkum bætt sig í færniþáttum sem þjálfast ekki í gegnum afþreyingarefni, eins og í lestri og ritun, og uppskera ávöxt erfiðis síns í enskunámi:

Málfræðin og að skrifa ritgerðir, því að það er eitthvað sem ég læri ekki annars staðar. Svo er ætlast til af manni seinna að maður skrifi ritgerðir á ensku og ef maður hefði ekki lært málfræði í framhaldsskóla þá mundi maður ekkert kunna. Ég held að það sé örugglega gagnlegast. Þó að manni hafi kannski þótt það leiðinlegast þá.

Enskukennslan í framhaldsskóla [hefur] hjálpað mér upp á stafsetningu og flóknari orðum og málfræði, en það var í rauninni ekki verið að kenna manni tungumálið, bara að kenna manni að skrifa rétta ensku, frekar heldur en að kenna manni tungumálið.

Ávinningur þess að öðlast betri færni í ensku í framhaldsskóla er einnig aukið sjálfstraust og trúverðugleiki:

Það er eitt að geta talað ensku, annað að kunna að skrifa hana, að kunna að skrifa enskan texta sem er bara réttur. Það gefur manni sjálfstraust í samskiptum, og að hræðast ekki tungumálið.

Þú gerir ritgerð og þarft að lesa hana upp fyrir bekkinn. Þú þarft að læra að tala við bekkinn, að horfast í augu við mannfjölda. Ritgerðin [er] að hjálpa manni að bera sig fram [og] að tjá sig í ritun.

Að kunna að beita stórt tungumál og að kunna að ráða yfir bæði formlegu og óformlegu máli, að kunna að skrifa formlegt bréf, að kunna jafnframt að tjá sig óformlega, en að gera það þá rétt, mér finnst það vera að auka trúverðugleika fólks.

Í augum ungra Íslendinga er enskan skemmtilegt tungumál sem lærist auðveldlega af afþreyingarefni. Litlar námskröfur eru gerðar í skóla og góðar einkunnir fást fyrir lágmarksvinnu. Á hinn bóginn kemur einnig sterklega fram í rannsókninni að enskukennsla á framhaldsskólastigi skiptir máli. Viðmælendur segja hana veita nemendum betri tök á málinu, fjölbreyttari orðaforða, meira öryggi og meiri leikni í samskiptum.

4. Mikilvægi verkefnisins og hugleiðingar

Gögnin benda til þess að aðstæður á Íslandi falli ekki að viðurkenndum kenningum um hvata í tungumálanámi vegna mikillar og fjölbreytilegrar notkunar ungs fólks á ensku í daglegu lífi og þar af leiðandi minni áherslu á málnotkun í framtíðinni (Dörnyei 2009a; 2009b; Jeeves 2018). Svipað gæti átt við önnur lönd í Norður Evrópu (Hellekjær 2009; 2012; Henry 2010). Íslendingar upplifa enskuna sem sjálfsagðan hlut. Margir nýta sér afþreyingarefni á ensku frá unga aldri en togstreita getur myndast ef ungt fólk áttar sig ekki á að háskólanám og atvinna muni krefjast dýpri skilnings og virkari færni í málinu. Íslendingar í háskólanámi virðast kunna að meta framhaldsskólaáfangi á ensku. Svo virðist sem að fyrir sumum viðmælendum sé enskunám í framhaldsskóla góður undirbúningur fyrir háskólanám en sé kannski síður hjálplegt ungu fólki sem fer beint á vinnumarkaðinn eftir framhaldsskóla.

4.1. Færni í ensku og námskröfur

Gögnin sýna að með tímanum, og þegar ungir Íslendingar fara úr framhaldsskóla í háskóla eða út á vinnumarkaðinn, breytist notkun þeirra á ensku og þar með færniþarfir. Færni í ensku sem telst góð í grunnskóla er ekki sú færni sem dugar nemendum í háskólanámi,

þar sem margir þurfa að tileinka sér ný hugtök og staðreyndir í gegnum námsefni á ensku og jafnvel að leysa verkefni og próf á ensku (Europass 2020). Viðmælandi sem stundar háskólanám samtímis því að vinna hjá opinberri stofnun greinir frá því hvernig viðmið hans um færni í ensku breyttust með tímanum: „Þegar ég horfi til baka á hluti sem ég var að skrifa þegar ég var að byrja í menntaskóla í ensku, mér fannst [þeir] þá vera mjög góðir, en það var rosalega slæm málfræði.“ Með hækkandi aldri kemur dýpri málskilningur: „Þetta eru hlutir sem maður getur einmitt ekki lært í grunnskóla ... eins og að skoða málfræði eða byrja að lesa klassískar bókmenntir.“

Á Íslandi krefst háskólanám góðrar færni í ensku. Almenn inntökuskilyrði í Háskóla Íslands eru stúdentspróf í ensku (Reglur um inntökuskilyrði), en deildir mega gera nákvæmari kröfur, til dæmis krefst hjúkrunarfræðideild Háskóla Íslands enskufærni á þriðja hæfnisþrepi aðalnámsskrár framhaldsskóla (2012). Framhaldsskólaáfangar í ensku á þriðja hæfnisþrepi eru á C1 þrepi tungumálamöppunnar: gert er ráð fyrir að nemendur geti skrifað „skýran og vel uppbyggðan texta um flókið efni á [sínu] sérsviði“ en á öðru hæfnisþrepi (B2 þrepi evrópsku tungumálamöppunnar) ná þeir færni til að skrifa „skýran, nákvæman texta um ýmis efni, persónuleg, menningarleg, ...“ (Enska og önnur erlend tungumál 2012).

Það er ef til vill erfiðara að henda reiður á þeim kröfum sem íslenskt atvinnulíf gerir um enskufærni. Af gögnunum má draga þá ályktun að enskan sé notuð í atvinnulífi í meiri mæli en ungt fólk geri sér grein fyrir og að undirbúningur í framhaldsskólum mætti vera markvissari.

Þó er ljóst að ef framhaldsskólanemar eiga að ná dýpri skilningi á málinu og umfangsmeiri færni þá þurfa námskröfur einnig að fara stigvaxandi. Nemar þurfa að finna að enskunámið þyngist eftir hæfnisþrepum. Framhaldsskólinn er sá vettvangur þar sem hægt er að ná tókum á staðbetri tungumálafærni, með hjálp viðeigandi námsefnis og aðstoðar kennara sem skilja framtíðarþarfir nemenda sinna í ensku.

4.2. Kennarar og kennsla

Nú vaknar sú spurning hvaða þýðingu hæfnismunurinn milli þrepa B2 eða C1 hefur fyrir okkur framhaldsskólakennara í ensku. Viðtölin sýna fram á vangetu í sumum færniþáttum sem markviss þjálfun í skóla gæti unnið á, t.d. með því að leggja áherslu á færniþætti eins og ritun og lestur þyngri texta. Á þann hátt mætti undirbúa nemendur betur fyrir þann nýja raunveruleika sem bíður þeirra.

Hins vegar gæti reynst þrautin þyngri að krefjast einfaldlega að nemendur lesi og skrifi meira, sýni framfarir og geri betur, án þess að fá nemendur með í verkefnið. Það má vera að umræðan um tilgang enskunáms sé vanræktur þáttur skólastarfs. Kennarar og nemendur geta unnið saman og rætt um námið, enda er það eflaust rétt eins og einn viðmælandi segir: „Það er enginn í framhaldsskóla það góður í ensku að hann þurfi ekki að læra meira, það er alltaf hægt að bæta við sig.“

Kennarar þurfa að sjá til þess að allir nemendur stundi krefjandi nám við sitt hæfi, fái að velja námsefni og verkefni eins mikið og raunhæft er, og upplifi gildi og verðleika enskunáms. Ein leið til að hvetja nemendur til náms er að leggja áherslu á einstaklingsbundna þætti í námi. Áhugamál nemenda eru mörg og fjölbreytileg og skóla-verkefni sem tengjast lífi og reynslu nemenda höfða vel til þeirra. Með námsefnis- og verkefnavali reynir kennarinn að tryggja það að allir nemendur finni sig í námi og bæti við sig kunnáttu á eigin forsendum.

Á sama hátt þarf kennarinn að tryggja að notkun enskunnar utan skólastofunnar, t.d. í ýmsum tómsfundamálum, verði ekki forsenda fyrir góðu gengi í náminu, enda þurfa verkefni og mat að endurspegla nám í skólanum. Þannig munu nemendur sem leggja hart að sér við að tileinka sér námsefnið uppskera árangur erfiðis síns.

Lokaorð

Ein meginniðurstaða rannsóknarinnar, sem ekki er getið að ofan, er að samtal milli nemenda og kennara getur gefið af sér mikinn lærdóm. Það er þáttur í skólastarfi sem mætti efla. Með því að taka

viðtöl við núverandi og fyrrverandi framhaldsskólanemendur fengust mikilvægar upplýsingar um líðan nemenda, væntingar, áhugamál, sjálfsmat, sjálfstraust og margt annað. Áhugi minn beindist að röddum nemenda og að láta þær heyrast en afraksturinn af viðtölunum var meiri en mig óraði fyrir. Æskilegt er að kennarar ræði við nemendur sína, útskýri áfanga í ensku og tilgang námsefnis og verkefna, og stuðli að því að nemendur finni markmið og tengingu við námið.

HEIMILDIR

- Aðalnámskrá framhaldsskóla. Reykjavík: Mennta- og menningarmálaráðuneyti. 2012. <https://www.namskra.is/books/adalnamskraframhaldsskola2011>
- Anna Jeeves. 2013. „Relevance and the L2 Self in the Context of Icelandic Secondary School Learners: Learner Views.“ Doktorsritgerð, Háskóla Íslands. <http://hdl.handle.net/1946/16755>
- Anna Jeeves. 2014. „The relevance of English language instruction in a changing linguistic environment in Iceland: The L2 self of young Icelanders“. *Multilingua – Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication* 33 (3–4), ritstýrt af Andrew Linn og Chryso Hadjidemetriou, 267–290. doi.org/10.1515/multi-2014-0013
- Anna Jeeves. 2015. „Learning English in contemporary Iceland – the attitudes and perceptions of Icelandic youth“. Í *Attitudes Towards English in Europe, English in Europe*, 1, ritstýrt af Andrew Linn, Neil Bermel og Gibson Ferguson, 271–295. Berlin: de Gruyter.
- Anna Jeeves. 2018. „Perceptions of relevance of English education at secondary school“. Í *Language development across the life span. Educational Linguistics*, 34, ritstýrt af Birnu Arnbjörnsdóttur og Hafdís Ingvarsdóttur, 113–141. Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/9783319678047_7
- Auður Torfadóttir. 2003. „Könnun á orðaforða í ensku.“ *Uppeldi og menntun*, 12, 65–77.
- Auður Torfadóttir. 2007. „Er ritun vanræktur þáttur í tungumálakennslu? Könnun á ritfærni nemenda í ensku við lok grunnskóla.“ *Málfríður: Tímarit samtaka tungumálakennara*, 23 (2): 4–9.
- Birna Arnbjörnsdóttir. 2007. „English in Iceland: Second language, foreign language or neither?“ Í *Teaching and learning English in Iceland. In honour of Auður Torfadóttir*, ritstýrt af Birnu Arnbjörnsdóttur og Hafdís Ingvarsdóttur, 51–69. Reykjavík: Stofnun Vigdísar Finnbogadóttur.
- Birna Arnbjörnsdóttir. 2011. „Exposure to English in Iceland: A Quantitative and Qualitative Study.“ *Ráðstefnurit Netlu – Menntakvika 2011*, 1–10. <http://netla.hi.is/menntakvika2011/004.pdf>
- Birna Arnbjörnsdóttir og Hafdís Ingvarsdóttir. 2018. „Language Development Across the Life Span. English in Iceland: From Input to Output.“ Í *Language Development across the Life Span. Educational Linguistics*, 34, ritstýrt af Birnu Arnbjörnsdóttur og Hafdís Ingvarsdóttur, 1–18. Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-67804-7_1
- Creswell, John W. 2007. *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches* (2. útgáfa). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Dörnyei, Zoltán. 2005. *The Psychology of the Language Learner: Individual Differences in Second Language Acquisition*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Dörnyei, Zoltán. 2009a. „Individual Differences: Interplay of Learner Characteristics and Learning Environment.“ *Language Learning* 59 (viðauki 1): 230–248.

- Dörnyei, Zoltán. 2009b. „The L2 Motivational Self System.“ Í *Motivation, Language Identity and the L2 Self*, ritstýrt af Zoltán Dörnyei og E. Ushioda, 9–42. Bristol: Multilingual Matters.
- Dörnyei, Zoltán og E. Ushioda. 2009. „Motivation, Language Identities and the L2 Self: Future Research Directions.“ Í *Motivation, Language Identity and the L2 Self*, ritstýrt af Zoltán Dörnyei og E. Ushioda, 350–356. Bristol: Multilingual Matters.
- Enska og önnur erlend tungumál. Reykjavík: Mennta- og menningarmálaráðuneyti, 2012. <https://www.namskra.is/books/adalnamskraframhaldsskola2011/vidauki3>
- Europass. *Samevrópski matsramminn fyrir tungumál – sjálfsmatsrammi*. 2020. <https://europa.eu/europass/system/files/2020-05/CEFR%20self-assessment%20grid%20IS.pdf>
- Gardner, Robert C. og W. E. Lambert. 1965. „Language Aptitude, Intelligence and Second-Language Achievement.“ *Journal of Educational Psychology* 56 (4): 191–199.
- Hellekjær, Glenn O. 2009. „Academic English reading proficiency at the university level: A Norwegian case study.“ *Reading in a Foreign Language* 21, 198–222.
- Hellekjær, Glenn O. 2012. „A Survey of English Use and Needs in Norwegian Export Firms.“ *Hermes – Journal of Language and Communication Studies* 28, 7–18.
- Henry, Alastair. 2010. „Contexts of possibility in simultaneous language learning: using the L2 Motivational Self System to assess the impact of global English.“ *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 31 (2): 149–162.
- Henry, Alastair og B. M. Apelgren. 2008. „Young learners and multilingualism: A study of learner attitudes before and after the introduction of a second foreign language to the curriculum.“ *System* 36 (4): 607–623.
- Reglur um inntökuskilyrði í grunnnám. 2022. https://www.hi.is/haskolinn/reglur_um_inntokuskilyrdi_i_grunnnam#21
- Smith, J. A., P. Flowers og M. Larkin. 2009. *Interpretative Phenomenological Analysis: Theory, Methods and Research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Sundqvist, P. og C. Olin-Scheller. 2013. „Classroom vs. extramural English: Teachers dealing with demotivation.“ *Language and Linguistics Compass* 7 (6): 329–338.

ÚTDRÁTTUR

Viðhorf nemenda til enskunáms í framhaldsskóla og gildis þess

Tekin voru djúp viðtöl við framhaldsskóla- og háskólanema og við ungt fólk í vinnu til að kanna viðhorf til enskunáms í framhaldsskóla á Íslandi. Rannsóknin byggist á hugsmíðahyggju og túlkunarfyrirbærafræði. Margir ungir Íslendingar notast mikið við ensku í daglegu lífi, enda er flest afþreyingarefni sem þeir neyta á ensku. Niðurstöður sýna að margir ungir Íslendingar telja færni sína í ensku mjög góða. Enskunám er talið vera létt og góðar einkunnir auðfengnar. Háskólanemar kunna að meta framhaldsskólaáfangu í ensku og þeir hafa gert ráð fyrir að þurfa að nota ensku í háskólanámi sínu. Viðmælendur sem fóru strax út á vinnumarkaðinn eftir framhaldsskóla nota ensku meira í vinnunni en þeir gerðu ráð fyrir og telja sumir sig ekki nægilega vel undirbúna. Lagt er til að framhaldsskólakennsla í ensku taki betur mið af þörfum nemenda að skólagöngunni lokinni. Meira nemendasjálfræði og nemendaval í verkefnagerð gæti einnig aukið gildi enskunáms í augum ungra Íslendinga.

Lykilorð: enskukennsla; gildi; nemendur; viðhorf; nám

ABSTRACT

Student views of the relevance of learning English at secondary school

The qualitative study explores perceptions of English as a compulsory subject at secondary school in Iceland, a country rich in exposure to English. Interviews were taken in Icelandic with students at secondary school and university and with young people in employment. Analysis was based on phenomenology and grounded theory research. Data show that many teenagers evaluate their competence in English as very good and sufficient for university study and work. Many respondents see English as an easy subject; some see their learning gains at secondary school as minimal. Many respondents at university report having anticipated using English in their studies and value secondary school English classes. Secondary school English appears to have less benefit for young people starting work straight after school. With the exception of those who learned domain-specific vocabulary in vocational courses, they find themselves using English at work in different ways than they expected. The significance of the study for secondary school teachers is discussed, and suggestions made for teaching to focus more on the future language needs of students. The importance of student-teacher discussion of curriculum material, aims, relevance and assignments, is also emphasized.

Keywords: English; relevance; students; views; gains